

СЕКЦІЯ 7
ЕКОНОМІЧНО ЕФЕКТИВНА ТОРГІВЛЯ: РОЗУМІННЯ СУТІ ТА
СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ЇЇ ВЕДЕННЯ

УДК 338.439

Артеменко Людмила
кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри економіки та фінансів
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя
м. Тернопіль, Україна

Liudmyla Artemenko
PhD (Economics), Docent
Associate Professor of Economics and Finance Department
Ternopil Ivan Puluj National Technical University
Ternopil, Ukraine

**ЄВРОПЕЙСЬКІ СИСТЕМИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ СПОЖИВАЧІВ ПРО
НЕБЕЗПЕЧНІ ХАРЧОВІ ПРОДУКТИ НА РИНКУ УКРАЇНИ**
**EUROPEAN SYSTEMS TO WARN CONSUMERS ABOUT DANGEROUS
FOOD PRODUCTS ON THE MARKET OF UKRAINE**

Глобалізація світового споживчого простору призвела до об'єднання європейського співтовариства в бажанні реалізувати найголовніше соціальне право людини – доброякісне та безпечне споживання харчової продукції. Оскільки країни ЄС з наполегливою увагою реалізовували головні пріоритети стосовно питань формування правового законодавства в галузі регулювання виробництва продуктів харчування, на нинішній час, їх система безпеки харчових продуктів вважається однією з найкращих у світі.

Одним з перших об'єднань такого спрямування в Європі стала Міжнародна організація зі споживчих досліджень і випробувань (ICRT – International Consumers Research & Testing), яка застосовує практику порівняльних тестувань харчової продукції, що дозволяє національним органам влади сповіщати один одного про небезпечні їстівні товари та координувати споживачів із 46 країн світу, в колі яких перебуває і Україна.

Найбільш затребуваною та цінною процедурою попередження споживачів про небезпеку у сфері продуктів харчування, яка вдосконалювалася на протязі десятиліть з початку її створення у 1979 році, виявилася система RASFF регіонального, національного та європейського рівня (Rapid Alert System for Food and Feed – Європейська система швидкого оповіщення про харчові продукти і корми). До неї приєдналися такі країни як Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія, Швейцарія, в Україні вона запрацювала з 2015 року [1].

На порталі RASFF члени мережі передають Європейській Комісії інформацію про харчовий продукт чи корм, які становлять серйозний і безпосередній ризик для здоров'я та безпеки населення, і в базі даних щотижня оприлюднюється продукція, яка передбачає процедуру по відкликанню з ринків та вилучення її у споживачів. Метою таких звітів є визначення проблем та узгодження посиленних перевірок на кордонах країн Європи, аналіз кількості інцидентів про виявлення неякісних харчових продуктів. Найчастіше харчові ризики полягають у виявленні патогенних мікроорганізмів, пестицидів, важких металів, хімічних речовин.

Динаміка кількості повідомлень про небезпеку щодо харчових продуктів у країнах ЄС за роками

Види повідомлень	2018	2019	2020	2021
Сповідання	1118	1149	1398	1455
Відмова на кордоні	1401	1480	1049	1457

Джерело: [2]

Аналізуючи дані, які наведені в табл.1, зауважимо, що у 2020-2021 рр., порівняно із 2019 роком, кількість повідомлень про неякісні їстівної продукції та значний ризик для здоров'я споживачів зростає на 22 та 27% відповідно. Одночасно зафіксовано зниження випадків про відмову на кордоні у 2020 р. (-30%), що насамперед, пояснюється зменшенням обсягів світової торгівлі під впливом Пандемії COVID-19.

Найбільша кількість сповіщень за роками в історії діяльності RASFF спостерігалась у 2021 році: 4607 – про небезпеку харчових продуктів, 2290 – про невідповідність, 407 – про підозри на шахрайство [3, С. 130], тобто так звана «підміна», розбіжності фактичного і заявленого складу у харчових продуктах. Простежується аналогічна ситуація і онлайн-торгівлі, особливо що стосується дитячого харчування та харчових добавок, що, на нашу думку, свідчить як про динаміку збільшення кількості зазначеної продукції, так і про більш ретельний контроль зі сторони Європейської комісії.

Вітчизняні структури державного ринкового нагляду за якістю та безпечністю продукції завдяки суттєвому її реформуванню (Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів із розгалуженою обласною мережею) у співпраці із RASFF запровадили національну систему, що надає можливість здійснювати обмін даних, які носять переважно попереджувальний характер, забезпечити ефективний моніторинг будь-яких ризиків. На жаль, від компетентного органу виконавчої влади за останній рік надходили інформаційні повідомлення про виявлені харчові небезпеки, які потрапляли до «чорного списку» та вживалися заходи щодо вилучення з обороту внутрішнього ринку даного харчового продукту. Зокрема, доведено до відома споживачів такі випадки попадання неякісної продукції на вітчизняний ринок: сальмонели в курятині з Польщі; патогенних бактерій у великих кількостях в сирах з пастеризованого молока, що експортувались із Франції; гранати, лимони, свіжі огірки та кабачки із перевищеним вмістом нітратів (Туреччина) [4]; наявність кадмію у восьминогах «міні» з Італії; атропіну у кукурудзяному попкорні, токсичних елементів ртуті у тунці (Іспанія); перевищення вмісту свинцю в сушених бананах із В'єтнаму [5]. Головне управління Держспоживслужби в Тернопільській області тільки за декілька місяців 2023 р. проінформувало населення регіону через сайт, соціальні мережі щодо: виявлення високого вмісту небезпечного інгредієнту в печиві (Румунія), перевищення допустимого рівня кадмію у рисі для ризотто (експортер – Італія), високого вмісту алергенного барвника в напої (Франція), продуктів життєдіяльності грибів в арахісі (Бразилія), канцерогенних сполук в пальмовій олії (Республіка Гана) [6].

Таким чином, результативність офіційного контролю та захисних заходів у форматі RASFF знайшли практичне відображення в упередженні значної кількості ризиків, пов'язаних із можливістю спровокувати в українських споживачів серйозні порушення здоров'я, онкологічні захворювання, харчові алергії тощо. Наразі суттєвою проблемою ефективності функціонування зазначеної системи в нашій державі є обробка обсягу інформативних даних, яка надходить від партнерів та потребує належного рівня злагодженості між операторами, узагальнення, інтерпретації щодо прийняття рішення під час поточних подій.

Широкого використання набула нова директива Європейського співтовариства, що акумулювала в собі 40 різних нормативно-правових актів, створивши гармонізовану систему реєстрації, оцінки, здійснення перевірок на дотримання умов виробництва хімічних речовин через оцінку відповідності або ринковий нагляд. Система REACH (Registration, Evaluation and Authorization of Chemicals – реєстрація, оцінювання та дозвіл для хімікатів) сфокусована на

ідентифікацію чинників і процес керування ризиком від хімікатів, забезпечення високого рівня захисту навколишнього середовища, здоров'я та безпеки населення. Вона набула чинності 1 червня 2007 року, регламент стосується тільки виробників та імпортерів хімічних речовин, які здійснюють свою діяльність в межах ЄС та передбачає сертифікацію хімічної продукції з метою підтвердження її безпеки. Щоб надати бізнес-спільноті час для адаптації виробничого процесу відповідно до вимог, директива поетапно набирала чинності до 2022 року. Завдяки новому підходу, а саме – стратегічній зацікавленості самої індустрії у гарантуванні поставок на ринок хімікатів, які не шкодять здоров'ю людей та безпеці довкілля, створюється стимул для інноваційних розробок та використання безпечніших речовин у виробництві.

В Україні, навіть в умовах війни, з метою забезпечення імплементації нормативно-правової бази в хімічній промисловості відповідно до європейської та реалізації єдиних принципів нової регуляторної політики у сфері безпеки виробництва і використання хімічної продукції у грудні 2022 р. був прийнятий Закон «Про хімічну безпеку та управління хімічною продукцією», де сформульовані чіткі правила роботи за міжнародними стандартами. Передбачено скасування ліцензування виробництва особливо небезпечних хімічних речовин, які не відповідають вимогам ЄС; здійснення суворого контролю обігу хімічної продукції для недопущення потрапляння на ринок товарів, що містять канцерогени та токсичні речовини.

В якості логічного доповнення до вказаного документу, на нашу думку, для реалізації контрольних функцій системи менеджменту безпечності, доречно передбачити цільове державне фінансування на розробку досконалої методології оцінки хімічних ризиків. Одночасно, має бути втілений дієвий механізм особистої відповідальності виробника та продавця, зміни психології, усвідомлення необхідності інтегрованого підходу на всіх етапах агропродовольчого ланцюга щодо впевненості в якості та безпечності продукції, оскільки до 70% токсинів різної природи потрапляють в організм людини з їжею рослинного і тваринного походження [7, С. 168].

Беручи до уваги, що роль харчової промисловості як детермінанти економічного відродження нашої держави після воєнної агресії є непересічною з огляду на її взаємозв'язок із іншими галузями виробництва, а також унікальними перспективами, як одного із локомотивів розвитку національної економіки, висвітлені системи попередження споживачів про небезпечні харчові продукти мають прикладне значення для України. Оскільки практична складова інтеграційних процесів із ЄС є ключовою домінантою комплексного поняття «єдиний нормативний простір», постає завдання узгодженості вітчизняної нормативно-правової системи із базовим технічним регламентом Європейського законодавства.

Розглянуті європейські системи захищеності обігу харчової продукції, базисом яких є відповідні закони, директиви та регламенти, демонструють ефективну дієвість, закладають підґрунтя для створення єдиної інформаційної бази даних, усувають безпековий компонент. Можна стверджувати, що процес подальшого реформування системи захищеності продукції в Україні, забезпечить максимально результативний синергетичний ефект: безпечне продовольство та підтримка здоров'я нації.

Водночас, національний ринок продовольства демонструє імовірні небезпеки, які унеможливають гарантії постачання якісних й безпечних категорій харчової продукції на регіональні ринки, серед яких можна виокремити:

- відсутність нормативної бази, яка б спонукала операторів ринку надавати достовірну інформацію щодо встановлення джерела небезпеки в реалізації концепції «від лану до столу»;
- наявність неточних методів ідентифікації компонентів товару;
- порушення технологічних режимів;
- випадки невідповідності заявленому маркуванню (фальсифікату).

Також погіршує ситуацію заборона на проведення державних перевірок безпечності таких продуктів під час війни, чим користаються недобросовісні виробники. Відповідно,

напрошується висновок про доцільність напрацювання цілеспрямованого комплексу запобіжних заходів та важелів впливу безпосередньо на процес їх створення.

Враховуючи те, що виробництво харчової продукції – це якісний показник, який впливає на загальний рівень продовольчої галузі, тому, у підсумку, усунення потенційних загроз та своєчасне їх вирішення будуть продукувати підвищення, як рівня життя всіх верств населення, так і конкурентоспроможності та престижності продукції на зовнішніх ринках.

Перелік використаних джерел:

1. Системи швидкого сповіщення про непродовольчі товари, що створюють серйозний ризик: URL: http://ec.europa.eu/consumers/archive/safety/rapex/index_en.htm/
2. Європейська Комісія. Річний звіт RASFF 2020, Офіс публікацій, 2021. URL: https://ec.europa.eu/food/safety/rasff-food-and-feed-safety-alerts_en
3. Ємченко І.В. ЗАХОДИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ СПОЖИВАЧІВ ПРО НЕБЕЗПЕЧНІ ХАРЧОВІ ПРОДУКТИ НА РИНКУ ЄС. Товарознавчий вісник: збірник наукових праць. Випуск 15, частина 2. Редкол.: ред. Пахолюк О.В., відп. секретар Передрій О.І. Луцьк, 2022. С. 124-135. URL: <http://tovvisnik.lutsk-ntu.com.ua/index.php/tovvisnik/article/view/236/206>
4. Головне управління Держпродспоживслужби в Івано-Франківській області URL: <https://lfr.if.ua/derzhprodspozhivsluzhba-informuye>
5. Державна служба України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів. URL: <https://www.gudpss-zp.gov.ua/?page=news&id=2149>
6. Головне управління Держспоживслужби в Тернопільській області. URL: <https://new.dpss-te.gov.ua/> https://www.facebook.com/Dpssternopil/?locale=uk_UA
7. Сирохман І. В. Сучасні проблеми безпеки і якості харчових продуктів. Огляд. Вісник Львівської комерційної академії. Серія товарознавча. 2014. Вип. 14. С. 168-171.

УДК 620.92:66.045.3:624.131.6

Балабан Степан

кандидат технічних наук, доцент
доцент кафедри конструювання верстатів, інструментів і машин
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя
м. Тернопіль, Україна

Каспрук Володимир

кандидат технічних наук, доцент
доцент кафедри будівельної механіки
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя
м. Тернопіль, Україна

Stepan Balaban

PhD (Engineering), Docent
Associate Professor of the Design of Machine Tools, Instruments and Machines Department
Ternopil Ivan Puluj National Technical University
Ternopil, Ukraine

Volodymyr Kaspruk

PhD (Engineering), Docent
Associate Professor of Construction mechanics Department
Ternopil Ivan Puluj National Technical University
Ternopil, Ukraine

**ПОВТОРНЕ ВИКОРИСТАННЯ ТЕПЛА ВІДПРАЦЬОВАНИХ
ТЕХНОЛОГІЧНИХ ГАЗІВ ЯК ЗАСІБ ЗБІЛЬШЕННЯ ЕКОЛОГО – ЕКОНОМІЧНОЇ
ЕФЕКТИВНОСТІ ЕНЕРГОГЕНЕРУЮЧИХ УСТАНОВОК
REUSE OF HEAT FROM EXHAUST PROCESS GASES AS A MEANS OF
INCREASING THE ENVIRONMENTAL AND ECONOMIC EFFICIENCY OF POWER
GENERATING UNITS**